

Ideološki ratovi oko porodice

Tokom poslednja tri veka iskristalisalo se nekoliko ideologija koje, pored opšteg pogleda na društvo i politiku razvijaju i ideje o porodici, njenoj poželjnoj strukturi, dobrim porodičnim odnosima i vrednostima kojih bi njeni članovi trebalo da se pridržavaju. Najuticajnije među njima su konzervativizam, liberalizam i levo orijentisane ideologije. Njihova viđenja o porodici se mogu donekle poklapati, ali u svakoj epohi postoje i ključne tačke razdora. Ovi razdori oko pojedinih tema i zadobijaju šire razmere te može doći i do dugotrajnijih javnih debata ali i konflikata, posebno kada se ideje pretaču u javne politike i zakonske okvire.

Konzervativizam, koji se u klasičnoj varijanti javio kao odgovor na francusku revoluciju, je branio stari poredak i ulogu porodice u društvu. Glavni protagonisti, poput Edmunda Berka, su smatrali da je porodica "osnovna ćelija društva" i da predstavlja osnovu celog društvenog poretka. Porodica pojedincima daje osećaj pripadnosti, garantuje bezbednost, i pruža emocionalnu i materijalnu sigurnost. Ključne vrednosti koje treba čuvati su porodična solidarnost i poštovanje autoriteta. Oni smatraju da je idealna struktura porodice nuklearna, odnosno onu koju čine otac, majka i deca, a idealni odnosi podrazumevaju jasnu rodnu i dobnu podelu uloga. Rodne uloge se vide kao prirodne gde je uloga muškarca da opskrbi i zaštiti porodicu a uloga žene da brine o deci i kući. Konzervativizam tokom XX i početkom XXI prvog veka dobiti dve varijante - savremenu i radikalnu. *Savremeni konzervativizam* se u velikoj meri naslanja na klasičnu varijantu ali, usled promena koje karakterišu savremeno doba, prihvata postojanje različitih porodičnih formi - jednoroditeljske porodice, kombinovane porodice, i sl., ali i dalje insistirajući na nuklearnoj formi kao idealu. Ključna veza sa tradicionalnim konzervativizmom je pretpostavka da je porodični okvir nezamenljiv za društveni poredak, individualnu sigurnost i adekvatnu socijalizaciju dece (Cooper, 2017, Hejvud, 2005). *Radikalni konzervativizam* pored navedenog insistira na tradicionalnim vrednostima porodičnog života, značaju porodice i etničke zajednice za artikulaciju ili odbranu

političkih interesa, reafirmiše ili podržava jasnu rodnu podelu uloga i promoviše obrazac vaspitanja koji počiva na značaju autoriteta u porodici. Ključne politike koje konzervativci podržavaju uključuju davanje prioriteta ekonomskoj sigurnosti, isticanje pre odgovornosti roditelja nego institucija o pojedinim odlukama vezanim za decu, i čuvanja (tradicionalnih) porodičnih vrednosti.

Liberalna ideologija podrazumeva slobodu pojedinaca i samim tim različitost oblika društvenih odnosa u koje pojedinci ulaze. Zato liberali prihvataju varijabilnost porodičnih formi koje uključuju i netradicionalne, poput kombinovanih porodica, jednoroditeljskih, homoseksualnih parova sa decom, i drugih, ali i odustajanje od roditeljstva i samački život. Vrednosti savremenih liberala sadrže individualizam, slobodu izbora seksualnog i rodnog identiteta, netradicionalne rodne uloge kako u javnoj tako i u privatnoj sferi. U ovoj vizuri i muškarci i žene treba da imaju iste mogućnosti da se školuju, rade, i odlučuju o svom životu, a kućne i roditeljske obaveze mogu i treba podjednako da dele muškarci i žene. Politike liberala uključuju davanje slobode pojedincima da odlučuju o sebi, svom telu (politike povezane sa pravom na abortus), bračnim i porodičnim aranžmanima (na primer homoseksualnim brakovima), politike podrške porodicama i pojedincima, ali i značaj tržišta u realokaciji resursa.

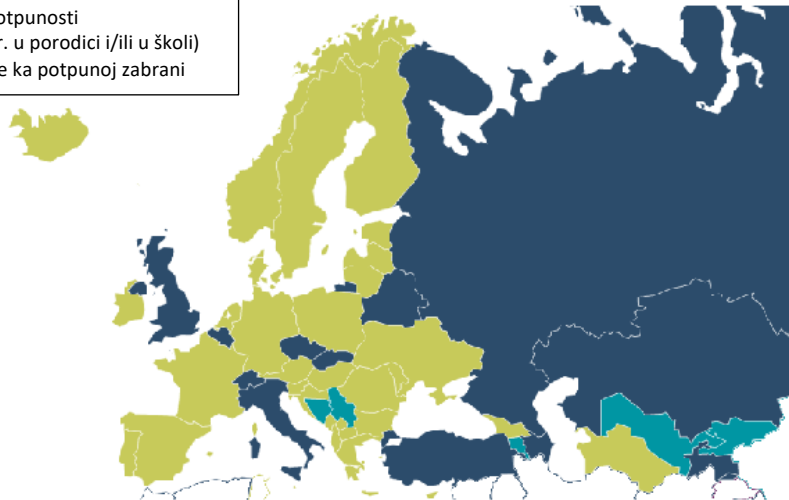
Ideje **levice** najčešće polaze od uverenja da sama porodica, a posebno njena nuklearna forma, predstavlja izvor opresije i autoritarizma kako na individualnom nivou tako i u društvu. I levica, kao i liberali, jasno podržava ideje varijabilnosti porodičnih formi, kao i slobode da se individualno odluči da li će se i sa kim ući u brak. Savremena levica značajan deo napora ulaže u dekonstruisanje tradicionalnih rodni identiteta i binarnih rodni uloga, te je veoma aktivna u zaštiti LGBTQ+ prava. Za razliku od drugih ideologija, levica češće akcentuje socijalnu pravdu i jednakost te potrebu da politike obuhvate različite potrebe koje nastaju na osnovu materijalnih nejednakosti koje mogu imati i etničku komponentu. Dekonstrukcija patrijarhata, kako u javnoj sferi - rodni jaz u stepenu aktivnosti, pozicijama u firmama, platama na tržištu rada, nejednakost moći u politici, tako i u privatnoj sferi - neplaćeni kućni rad, je ključni fokus savremene levice.

Debata o fizičkom kažnjavanju dece

Ovo je jedan od praksi unutar porodice oko koje se pripadnici različitih ideologija ne slažu. Jedna strana ove debate se vodi između onih koji se zalažu za *dobrobit deteta* kao vrhovni princip i onih koji smatraju da se najpre treba voditi računa o *roditeljskim pravima* ([Bennet Woodhouse, 1996](#)). Pobornici liberalnih i levih ideologija smatraju da je fizičko kažnjavanje dece od strane roditelja nedopustivo i da predstavlja oblik zlostavljanja deteta za koji ne postoji nijedan valjan razlog. Oni gotovo svaki oblik narušavanja fizičkog integriteta deteta vide kao štetan za dete te se zalažu za to da se u zakonima jasno definiše da je nedopustiv bilo koji oblik fizičkog kažnjavanja, i istovremeno se zalažu za promociju nenasilnih metoda odgajanja dece. Konzervativci s druge strane ističu da su prava roditelja ispred, ili podjednako važna kao i dečija i da postoje dobri razlozi zbog čega država ne bi trebala da se meša u privatnu sferu, kada je reč o ovom pitanju. Prema njima roditelji imaju pravo da vaspitavaju decu kako oni smatraju da je najcelishodnije, i ukoliko njihove roditeljske prakse ne prelaze granicu *nasilnosti* one su legitimne. Opravdanje za prakse fizičkog kažnjavanja dece konzervativci pronalaze u tradiciji, religiji, ali i efektivnosti ove prakse. Na primer Evangelisti u SAD navode da se uputi za disciplinovanje dece mogu naći u Bibliji (posebno u Starom zavetu) i da se na osnovu tog autoriteta brani ne samo roditeljsko pravo, već i pravo na kulturnu i religijsku različitost ([Ellison, Bradshaw, 2009](#)). Ekstremna desnica i u SAD i u Rusiji smatra da roditelji imaju pravo da kažnjavaju decu jer jedino tako deca mogu da se nauče redu i disciplini, a društvo da ostane uređeno. Iako je sve veći broj zemalja u Evropi i svetu¹ koje uvode zabranu fizičkog kažnjavanja dece, ova debata je veoma živa. I dok postoji zabrana da roditelji primenjuju fizičko kažnjavanje dece u većini evropskih zemalja, u nekima od njih, kao u Velikoj Britaniji, roditelji zadržavaju pravo da vaspitavaju svoju decu na način na koji oni to žele, što može uključivati i fizičku kaznu kao metod disciplinovanja. Konzervativci u Velikoj Britaniji brane ovu praksu kao pravo roditelja, efektivan metod disciplinovanja i tradicionalni obrazac odgajanja, ali smatraju da su zloupotrebe moguće, te je treba koristiti samo u određenim situacijama kroz tzv. "razumno kažnjavanje". Liberalne, socijal-demokratske i levičarske partije i grupe širom Evrope su se zalagale za ukidanje prava na fizičko kažnjavanje dece u svim miljeima.

¹ Više o promenama na globalnom nivou možete videti ovde: <https://endcorporalpunishment.org/>

Zeleno - zabranjeno fizičko kažnjavanje u potpunosti
Tamno plavo - dozvoljeno u nekoj meri (npr. u porodici i/ili u školi)
Svetlo plavo - Postoji spremnost da se krene ka potpunoj zabrani

Izvor: <https://endcorporalpunishment.org/europe-and-central-asia/>

Kada je reč o Srbiji, fizička kazna nije zakonski prepoznata niti sankcionisana ukoliko se odvija kao vaspitna praksa roditelja u porodici. Prilikom pokušaja formulisanja [Građanskog zakonika](#) pre desetak godina, jedno od spornih mesta je bilo i uvođenje člana kojim se zabranjuje fizičko kažnjavanje dece. Ovo pitanje je podelilo učesnike debate kako po ideološkim linijama tako i na osnovu argumenata koje su koristili,² predstavljajući lokalnu varijantu savremenih debata na ovu temu.

Debata o pravima dece

Širi okvir unutar kog se odvija debata o fizičkom kažnjavanju dece, su prava dece. Konzervativci u nekim zemljama smatraju da roditelji imaju pravo da vaspitavaju i odgajaju svoju decu u skladu sa svojim religijskim tradicijama. Zalažu se da roditelji imaju pravo da odlučuju o načinu ali i o sadržaju obrazovanja ([Dwyer, 1994](#); [Apple, 2000](#)). Tako u SAD roditelji imaju prilike da izaberu između javnog, privatnog obrazovanja, i obrazovanja koje mogu organizovati religijske institucije, između obrazovanja u institucijama (školama) i

² Neke izraze ove debate možete naći ovde: <https://www.politika.rs/sr/clanak/314480/Paternalizam-moralna-anomija-i-vaspitne-cuske>; <https://www.politika.rs/sr/clanak/183912/Srbija-razgovara-Kaznjavanje-dece>; <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/telesno-kaznjavanje-dece-da-ali-razumno.html?alphabet=l>

kućnog obrazovanja³. Poslednje je češće praksa kod roditelja koji žele da koriste individualizovani metod prenosa i sadržaje religijskog obrazovanja. U SAD takođe neke od radikalnijih grupa smatraju da roditelji treba da imaju više uticaja na kurikulum u školi kao i da koriste javno fondove da bi deca učila u religijskim školama. Neki među njima, poput Donalda Trampa, dovode u pitanje kritičko preispitivanje "rasnih teorija" te se zalažu za veću kontrolu nad sadržajem onoga što se u školi uči. Ovakve prakse su na meti kritika liberala koji smatraju da je neophodno uniformno obrazovanje zasnovano na naučnim standardima i da deca imaju pravo da dobiju kvalitetno obrazovanje kako bi se uključila u društvo i tržište rada. Kućno učenje je kritikovano, na primer među liberalima u Nemačkoj i levičarima u Francuskoj, jer potencijalno onemogućuje decu da usvoje naučna saznanja i različite perspektive. Levo orijentisane grupe zagovaraju potrebu za jednakim pristupu obrazovnom sistemu, najbolje ukoliko se radi o javnom obrazovanju, i kreiranje posebnih mera koje treba da pomognu porodicama i deci iz nižih i marginalizovanih društvenih slojeva. Dalje, neke (religijske) tradicije zabranjuju određene medicinske prakse i intervencije koje su institucionalno prihvaćene i naučno opravdane. Najčešće se sporovi vode oko prava roditelja da odlučuju o vakcinaciji svoje dece. I dok postoji jasan stav nauke o važnosti vakcinacije, ideološke pozicije roditelja mogu uticati na prihvatanje ili odbacivanje ovog stava. U nekim religijskim tradicijama (na primer kod Jehovinih svedoka) se transfuzija krvi ne dozvoljava na osnovu biblijskih interpretacija, te prilikom potrebe za takvim intervencijama dolazi do sukoba dva prava: deteta i roditelja.

Debata o pravu na abortus - integritet telesnosti

Jedna od najdugotrajnijih debata tokom XX i XI veka je ona koja se odnosi na pravo na abortus. I dok određene grupe podrazumevaju da pojedinci imaju pravo na potpunu kontrolu reproduktivnog ponašanja, druge smatraju da određeni etički aspekti moraju da budu uzeti u obzir prilikom formulisanja javnih politika. Konzervativci se najčešće protive (neograničenom) pravu na abortus, ili se zalažu na njegovo ograničavanje u specifičnim slučajevima. U SAD je

³ Zanimljiv istorijat fenomena dalje Stivens ([Stevens, 2003](#)).

nakon preinačavanja sudske odluke u slučaju *Roe v. Wade*⁴ debata o pravu na abortus dobila konzervativni zaokret, kojim je omogućeno mnogim federalnim jedinicama da ukinu pravo na abortus. U Poljskoj i na Malti je abortus zabranjen u gotovo svim slučajevima.⁵ Liberali i levičari se s druge strane zalažu za potpunu liberalizaciju prava na abortus i omogućavanje dostupnosti medicinskih usluga svim ženama. Ključni argumenti na kojima počivaju ovi stavovi su pravo žena da odlučuju o svom telu, ali i empirijski podaci koji ukazuju da ukidanje legalnih opcija za abortus ne smanjuje broj abortusa već samo stimulira tzv. medicinski turizam (žene odlaze u zemlje gde je to dozvoljeno) i povećava rizike od ilegalnih abortusa koji se odvijaju neretko u neadekvatnim uslovima ili čak tradicionalnim metodama. Oni smatraju da je neophodno obuhvatno seksualno obrazovanje u svim školama.

Debata o LGBTQ+ pravima

Debata o LGBTQ pravima, je u velikoj meri centrirana oko prava na sklapanje brakova osoba istog pola, i prava na usvajanje dece ovakvih parova. Većina konzervativnih grupa zauzima kritički stav postavljajući nuklearnu porodicu kao ideal.⁶ Oni smatraju da društvo u celini mora da gaji iste ideale i da uvođenje novih identiteta, kao i bračnih i porodičnih formi može da dovede do gubitka značaja nuklearne porodice. Homoseksualni brakovi se smatraju izazovom za heteroseksualni, a usvajanje dece homoseksualnih parova se tumači kao štetno za razvoj deteta i potencijalno vodi usvajanju istih ili sličnih rodni identiteta. Među njima postoje protagonisti koji se zalažu za to da decu treba čuvati od medijskih sadržaja i uticaja koji promovišu LGBTQ+ sadržaje kako deca ne bi pala pod njihov uticaj. U Poljskoj na primer najveća politička partija, Zakon i Pravda je nedavno donela zakon kojim se ograničavaju prava neheteroseksualnim osobama i promovišu tradicionalne porodične vrednosti. U Brazilu se neki ekstremno desničarski političari zalažu za *terapiju rodne konverzije* uprkos zvaničnom stavu medicine i psihologije. U Italiji se politička partija (Severna) Liga protivi istopolnim brakovima. Za razliku od njih i liberali i levica prihvataju prepoznavanje istopolnih brakova i

⁴ Više o slučaju videti ovde: <https://reproductiverights.org/maps/abortion-laws-by-state/>

⁵ <https://reproductiverights.org/our-regions/europe/>

⁶ Iako postoje i konzervativci koji prihvataju mogućnost homoseksualnih brakova. Na primer Dik Čejni, kao istaknuti republikanac u SAD, je podržao istopolna partnerstva. U Velikoj Britaniji je konzervativna stranka podržala legalizaciju istopolnih brakova.

uglavnom svih prava LGBTQ osoba. Mnogi od njih polaze da se radi o ljudskim pravima i da kao takva ne mogu da se dovode u pitanje. Oni daju podršku politikama koje ne prave razliku između partnerskih zajednica i porodičnih formi, te potrebu da u socijalnim politikama (socijalna davanja, roditeljski i dečiji dodaci, roditeljska odsustva, i sl.) budu prepoznati svi varijeteti. U obrazovanju se zalažu za obrazovne sadržaje koji uključuju različite seksualne identitete. U jeziku se zalažu za korišćenje rodno osetljivog ili rodno neutralnog jezika. U Velikoj Britaniji su laburisti, pored zalaganja za priznavanje istopolnih brakova, zagovarali i njihovu veću vidljivost u parlamentu i u javnom prostoru. U Španiji su se PODEMOS ali i različite feminističke grupe zalagali za prava LGBTQ osoba, i između ostalog za to da praktične politike usmerene na podršku roditeljstvu budu usmerene na individue, bez obzira na rod ili porodičnu strukturu.

Debata o rodnim ulogama

Deo navedenih debata je i ona o rodnim ulogama. Pored neslaganja koja postoje o seksualnim i rodnim identitetima, razlike između ideoloških pozicija su vidljive i kada je reč o tome za šta su sposobni o šta treba da rade muškarci a šta žene. Što su grupe konzervativnije one se zalažu za to da muškarci i žene treba da imaju različite uloge i obaveze unutar porodice. Neke među radikalnijima smatraju da ukoliko žene imaju karijeru to vodi rastakanju tradicionalnih vrednosti i moralnom padu. Liberali i levičari se zalažu za slobodu pojedinaca da izaberu aktivnosti kako u javnom tako i u privatnom domenu, i pritom da ih rod ne ograničava u tom izboru. Zato su socijal-demokratske vlade u skandinavskim zemljama prve uvele rodno neutralne roditeljske politike koje stimulišu i očeve da se uključe u svakodnevnu brigu oko dece, tako što su muškarcima dali mogućnost da koriste roditeljsko odsustvo. Ove prakse su nastavile da slede i mnoge druge zemlje i na taj način da promovišu simetriju između muškaraca i žena u privatnoj sferi.